

Editor: *Vasile Burlui*

Redactor: *Ciprian Voloc*

Corectură și indice de nume: *Ioan Drăghici*

Tehnoredactor: *Cornel Dulceanu*

Concept design: *Paul Gorban*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SIMION, EUGEN *Fragmente critice / Eugen Simion.* - Iași :
Cartea Românească Educațional, 2021-

8 vol.

ISBN 978-606-057-045-5

Vol. VII: *Scriitura aventurii. Aventura scriiturii / pref. de*
Oana Camelia Șerban. - 2021. - Index. -

ISBN 978-606-057-052-3

I. *Oana Camelia Șerban (pref.)*

82.09

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional

Copyright © pentru prezenta ediție (a II-a),
Editura Cartea Românească Educațional, 2021
www.librariacartearomaneasca.ro/ecredu.ro

EUGEN SIMION

FRAGMENTE CRITICE

VII

Scriitura aventurii.
Aventura scriiturii

Prefață de *Oana Camelia Șerban*

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Ursu, Liliana: 156-158
 Utan, Tiberiu: 321

Voiculescu, Vasile: 71, 221, 237,
 451, 460

Vosganian, Varujan: 394, 396-398

Vulcan, Iosif: 459

Vulcănescu, Mircea: 39, 58, 428

V.

Valéry, Paul: 27, 94, 331, 342,
 352, 361, 432, 457, 465, 466

Vasiliu, Emanuel Kant: 390

Vatamaniuc, Dumitru: 391

Velasquez, Diego Rodriguez: 273

Velea, Nicolae: 191, 240, 247

Verne, Jules: 199, 202

Vianu, Tudor: 314, 315, 416-419,
 433, 436, 476, 489

Vieru, Grigore: 390

Vijoli, Andrei: 40

Vinea, Ion: 10, 203

Vişniec, Matei: 94, 96-98

Vlad, Tudor: 227, 231

Vlad, Valentin: 405

W.

Wells, H.G.: 199, 202

Woolf, Virginia: 359

Y.

Yeats, William Butler: 38

Z.

Zaciu, Mircea: 384, 391

Zarifopol, Paul: 356-358, 365

CUPRINS

Postlitteratură, Postadevăr, Postmodernitate. (Prefață de Oana Camelia Șerban)5

I. POSTLITERATURA.....	21
Postlitteratura.....	23
Bolile profesionale ale scriitorului. Istoria unei cărți vorbite.....	39
Marin Sorescu	52
1. <i>La Lilieci</i> , VI. Încheierea unui ciclu poetic.....	52
2. Sorescu '80. Jurnalul intim ca o ciornă de viață.....	61
Fănuș Neagu. Proza ziaristică.....	74
Emil Brumaru.....	85
1. Jnapanca botticelliană. <i>Dulapul îndrăgostit</i>	85
2. Bocete de adult. <i>Ruina unui samovar</i>	91
Poemele optzecistului Matei Vişniec.....	94
Mircea Ivănescu – Rodica Braga. Câteva parabole cu limpezimea lor aparentă.....	99
Cristian Simionescu. Poeme în limba delfinică	105
Nichita Danilov. Peisaj liric cu un înger palid. <i>Deasupra lucrurilor, neantul</i>	110
Dorin Tudoran. Un poet incomod	114
Mircea Petean. „castedralele memoriei” și alte călătorii.....	120
II. POEZIA LA FEMININ.....	125
„Urzeala cuvintelor”. Ioana Crăciunescu. Doina Uricariu	127
Angela Marinescu. <i>Cele șase glasuri ale ifigenei</i>	131
Ioana Ieronim	135
1. O reverie lirică într-un decor lipsit de poezie	135
2. „Cuvânt de aer, cuvânt de hârtie”	138
Daniela Crăsnaru. <i>Marș pentru tobă și clavecin</i>	141
Nora Iuga.....	145
1. „Notez ce văd ca un turist”	145
2. Jurnal domestic	148
Gabriela Negreanu. <i>Monolog în oglindă</i>	152
Liliana Ursu. „veneră alergând desculță”	156
Marta Petreu	159
1. Verbele și sentimentele.....	159
2. „Un paradis de cenuși”	163
Constanța Buzea. „Spart e tot smalțul liniștitelor cuvinte”	168
Grete Tartler. Realul și parabolicul	172

Ursu, Liliana: 156-158

Utan, Tiberiu: 321

V.

Valéry, Paul: 27, 94, 331, 342,

352, 361, 432, 457, 465, 466

Vasiliu, Emanuel Kant: 390

Vatamaniuc, Dumitru: 391

Velasquez, Diego Rodriguez: 273

Velea, Nicolae: 191, 240, 247

Verne, Jules: 199, 202

Vianu, Tudor: 314, 315, 416-419,

433, 436, 476, 489

Vieru, Grigore: 390

Vijoli, Andrei: 40

Vinea, Ion: 10, 203

Vişniec, Matei: 94, 96-98

Vlad, Tudor: 227, 231

Vlad, Valentin: 405

We know

Voiculescu, Vasile: 71, 221, 237,
451, 460

Vosganian, Varujan: 394, 396-398

Vulcan, Iosif: 459

Vulcănescu, Mircea: 39, 58, 428

W.

Wells, H.G.: 199, 202

Woolf, Virginia: 359

Y.

Yeats, William Butler: 38

Z.

Zaciu, Mircea: 384, 391

Zarifopol, Paul: 356-358, 365

CUPRINS

Postlitteratură, Postadevăr, Postmodernitate. (Prefață de Oana Camelia Șerban)5

I. POSTLITERATURA.....	21
Postlitteratura.....	23
Bolile profesionale ale scriitorului. Istoria unei cărți vorbite.....	39
Marin Sorescu	52
1. <i>La Liliaci</i> , VI. Încheierea unui ciclu poetic.....	52
2. Sorescu '80. Jurnalul intim ca o ciornă de viață.....	61
Fănuș Neagu. Proza ziaristică.....	74
Emil Brumaru.....	85
1. Jnapanca botticelliană. <i>Dulapul îndrăgostit</i>	85
2. Bocete de adult. <i>Ruina unui samovar</i>	91
Poemele optzecistului Matei Vişniec.....	94
Mircea Ivănescu – Rodica Braga. Câteva parabole cu limpezimea lor aparentă.....	99
Cristian Simionescu. Poeme în limba delfinică	105
Nichita Danilov. Peisaj liric cu un înger palid. <i>Deasupra lucrurilor, neantul</i>	110
Dorin Tudoran. Un poet incomod.....	114
Mircea Petean. „castedralele memoriei” și alte călătorii.....	120
II. POEZIA LA FEMININ	125
„Urzeala cuvintelor”. Ioana Crăciunescu. Doina Uricariu	127
Angela Marinescu. <i>Cele șase glasuri ale ifigeniei</i>	131
Ioana Ieronim.....	135
1. O reverie lirică într-un decor lipsit de poezie	135
2. „Cuvânt de aer, cuvânt de hârtie”	138
Daniela Crăsnaru. <i>Marș pentru tobă și clavecin</i>	141
Nora Iuga.....	145
1. „Notez ce văd ca un turist”	145
2. Jurnal domestic	148
Gabriela Negreanu. <i>Monolog în oglindă</i>	152
Liliana Ursu. „veneră alergând desculță”	156
Marta Petreu.....	159
1. Verbele și sentimentele	159
2. „Un paradis de cenuși”	163
Constanța Buzea. „Spart e tot smalțul liniștitelor cuvinte”	168
Grete Tartler. Realul și parabolicul	172

III. PROMOȚIA '90	177
Poezia apoeticului într-o nouă variantă	179
Simona Popescu. <i>Criza de identitate</i>	185
Cătălin Țîrlea. <i>Aud enorm și văd... binișor</i>	190
IV. SCRITURA AVENTURII. AVENTURA SCRITURII	197
Florin Manolescu. <i>Literatura s.f.</i>	199
Mircea Opriță. Tema utopiei în roman	205
Ion Iovan. Un roman și șapte finaluri	209
Convențiile romanului neconvențional. Vasile Andru. Dan Stanca	215
1. <i>Progresia Diana</i>	215
2. <i>Calea spirituală</i>	220
Tudor Vlad. Romanescul cotidianului	227
Gheorghe Schwartz. Bravul soldat Svejik la Lugoj	232
Mircea Cărtărescu. Proza fantastică și biografică	237
Petre Sălcudeanu. Romanul „obsedantului deceniu”	246
V. ROMANUL ONIRIC	253
Virgil Tănase	255
1. Experiința naratorului ca „une mise en abyme”. <i>Apocalipsa unui adolescent de familie</i>	255
2. El vaporean, ea buzoiancă. <i>Evenția Mihăiescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut.</i>	259
Experimentul Țepeneag	265
1. Organizarea textului epic. <i>Zadarnică e arta fugii</i>	265
2. Mitul mioritic în variantă textualistă. <i>Nunțile necesare.</i>	271
3. Romanul autobiografic textualist. <i>Cuvântul nisiparniță.</i>	277
4. Personajele realiste în căutarea autorului oniric. <i>Hotel Europa</i>	283
5. Romanul ca un șantier sub cerul liber. <i>Camionul bulgar.</i>	291
VI. PLĂCERILE DIALOGULUI	299
Impresionism, neoimpresionism	301
Magdalena Popescu. O interpretare modernă a prozei lui Slavici	307
Valeriu Cristea. Spațiul literar	310
Nicolae Breban, eseistul	316
1. <i>Trădarea criticii?</i>	316
2. <i>Bolile mulțimii</i>	324
Ștefan Augustin Doinaș. Un critic estetic și un prozator borgesian	330
Modelul Proust și critica românească	340

Programul unei reviste. <i>Caiete critice - 300</i>	371
VII. POLEMICI MAI MULT SAU MAI PUȚIN CORDIALE	377
Eugen Simion vs. Nicolae Manolescu	379
„Ochiul magic” minte de îngheață apele	394
Fragmente de jurnal	399
O etopee postmodernă sau despre „un pluton de execuție” inventat și o fabulă șugubeață despre un adulter care n-a avut loc	403
VIII. TREI DISCURSURI AUTOBIOGRAFICE	413
Sunt și nu sunt ce par a fi	415
Și eu sunt ardelean	425
Aș vrea să se spună despre mine că sunt un om pentru care adevărul există	433
IX. OGLINDA CRITICULUI	443
Întoarcerea la critica de întâmpinare	445
Patriotismul ca produs al umanismelor și ca sentiment inefabil	449
Cum mă văd alții	453
În ce relație mă aflu cu orgoliul, amorul propriu, vanitatea etc.	474
Anxietăți de primăvară	478
Index de nume proprii	493

Postliteratură, Postadevăr, Postmodernitate.

Sau cum poate *parrhesiasm*ul criticii literare să ne izbăvească de efectele gândirii slabe?

Într-un an vitregit de insecuritățile prilejuite de consumarea existenței ca ființe sociale, deci aflate mereu în coabitare și interacțiune, Editura Cartea Românească Educațional aduce colecția de *Fragmente critice* ale Academicianului Eugen Simion într-o formulă de excepție. E nu doar un gest de elogiare a rațiunii critice, de la care putem redobândi *technê*-urile (*know-how*-urile, cum ar spune, o limbă tot mai despărțită de eleganța ei literară și mai sedusă de rigorile corporatiste) dialogului sensibil, de la care emană speranța oricărei normalități. E ceva mai mult decât atât. Din acest proiect, *Volumul VII* are o simptomatologie aparte: se deschide cu verdictul „postliteraturii” – în plină epocă a postadevărului, îndrăznesc să adaug – și se sfârșește, rotund, cu capitole dedicate „polemicilor mai mult sau mai puțin cordiale”, cu discursuri autobiografice și evaluări luminate de „oglindea criticului”. Adică, se încheie cu un manifest existențial prin care căpătăm speranța că postadevărul va fi doar o categorie șubredă a postmodernității, deci a gândirii slabe, vorba lui Vattimo, și nicidecum un stil de viață: „Aș vrea să se spună despre mine că sunt un om pentru care adevărul există.”

E felul lui Eugen Simion de a lăsa să se întrevadă *parrhesiasm*ul care i-a traversat critica literară, o construcție care a dus interogația socratică referitoare la viața unei opere, la șansele ei morale și estetice de a câștiga o istorie, un public

și un curent, de ce nu, într-o zonă a unei producții literare care amintește de stilul clasicilor francezi. Și poate că tocmai acesta este primul gest de sinceritate pe care trebuie să îl avanseze, la rândul lui, orice cititor al acestei cărți: critica literară e literatură la rândul ei, nu doar „hermeneutică la a doua navigare”, cum ar zice Platon. Critica literară ca literatură și cale de a respinge efectele postraționalismului este adevărata miză a acestei cărți.

Oxford a decretat cuvântul anului 2016: „postadevărul”. De atunci, nu s-au schimbat multe. Dislocărilor retorice, crizei de autenticitate și infuziei de termeni manipulabili electoral sau științific – nu pentru un capital de credibilitate, ci pentru un capital de popularitate – le-a urmat o pandemie nesuferită, care au făcut din *Ciuma* lui Camus și *Jurnal din anul ciumei*, al lui Defoe, cele mai vândute titluri ale anului 2020. Să fi fost nostalgia pentru cultura puternică de odinioară sau o simplă mișcare de PR cauza acestei răsuciri literare? Nu putem răspunde încă, cel puțin, nu cu certitudine. Cert este că vom deveni tot mai pasionali, în sens cartezian, anume, mai melancolici, mai ahtiați după a vrea să retrăim tradițiile de odinioară, de vreme ce ni se retrage privilegiul de a mai fi împreună. Sunt, în același timp, nenumărate forme de a relua „normalitatea”, adică de a rămâne o comunitate, în sensul cel mai personal, nu doar o masă amorfă și gestionabilă medical, politic sau social. Critica, de pildă, dialogul polemic, însoțit de virtuțile *parrhesiei*, care face recurs la conștiința noastră dezbrăcată de false maniere și de menajări ale interlocutorilor prea sensibili la cultul egocentrismului (lesne alunecând în egolatrie), poate fi o cale de a rămâne în legătură. Poate aceasta este cea mai importantă moștenire lăsată de critica literară: modelul unui contract social în care deconstrucția, diferența și analiza făcută din grija față de stil și dragostea față de rațiune generează alterități polemice: virtuozitate, cordiale, libere.

Dar să vedem cum am ajuns aici.

*

Când „post-” devine o particulă critică, nu temporală

„Știu că despre modernitate se vorbește adesea ca despre o epocă sau, în tot cazul, ca despre un ansamblu de trăsături caracteristice unei epoci; este situată în interiorul unui calendar în care ar fi precedată de o premodernitate, mai mult sau mai puțin naivă și arhaică, și urmată de o misterioasă și neliniștitoare *postmodernitate*”. Așa își delimitează Michel Foucault terenul de lucru din investigarea sa asupra consecințelor ethosului iluminist: la întrebarea kantiană – *ce este iluminarea?* – Foucault preferă să răspundă, păstrând interogația – *Ce sunt luminile?* Și asta nu pentru că privilegierea exclusivă a rațiunii ar fi insuficientă pentru a înțelege de ce modernitatea e cel mai facil de controlat, în analiza evoluției ei, prin ecuația raționalism-iluminism-romantism, adică un proiect unificator al cunoașterii în numele rațiunii; o mistificare și elogiare – pe alocuri nedreaptă și, în final, antidemocratică – a rațiunii ca factor de întemeiere a politicului și a moravurilor noastre; respectiv o recuperare a sensibilității ca factor de echilibru între atâtea hiperraționalizări, mai mult sau mai puțin disciplinate. Ci pentru că ceea ce desparte modernitatea de postmodernitate nu e o secvență istorică, un *post-* edulcorat, istoric, inaugurator, al unui ethos care propune o experiență istorică distinctă cantitativ. Ceea ce face ca post-modernitatea să fie problematică este tocmai sensul ei calitativ, critic: o reluare a funcțiilor și mizelor modernității care a eșuat să permanentizeze categorial câteva concepte cheie ale unui spirit epocal critic, aductor de progres civilizațional și spiritual. Autorul, o categorie funciară a creativității și originalității, devine o figură banală – R. Barthes merge până într-acolo încât anunță „moartea autorului” ca instituție culturală. Arta, în sensul creației dezinteresate, traversează la rândul ei un *Aufhebung* – o dispariție, după profeta hegeliană. Metafizica, la rândul ei, sub presiunea

rationalității tehnice și instrumentale, devine un discurs epuizat. Așa încât seria de saturații și epuizări – „moartea autorului”, „moartea artei”, „moartea metafizicii” dezvoltă zestrea postmodernității. La acestea se adaugă postumanismul, ca discurs care revizuieste imposibilitatea menținerii tradiției umanismului în creația filosofică și literară; civilizația postindustrială, ca expresie a hiperconsumerismului și hiperbirocratizării; postadevărul, ca formă a privilegierii discursului retoric prin care contează cum, nu ce rostești audiențelor, și... postliteratura, cu analiza căreia Academicianul Eugen Simion alege să își deschidă volumul.

Postliteratura este expresia fenomenală a decadenței creației literare. Termenul, aparținându-i lui Richard Millet, fixează sursa de inspirație pentru tezele „derivei literare”, pe care Acad. Simion le acceptă parțial.

„Am intrat, dar, toți, globaliști sau altermondialiști, moderni sau antimoderni, solipsiști și decliniști în era postliteraturii. (...) înseamnă, înainte de orice, o expresie a globalismului anglofon și a moralismului postetic american într-o lume devastată de tehnologia mediatică. Postliteratura ar începe, în fapt, cu decăderea romanului, iar primul semn este degradarea limbii.”

Sigur că globalismul a accelerat pierderea literaturii mari. Dar asta nu obligă, *sine qua non*, la acceptarea faptului că nu se mai scrie literatură mare, ci că se produce foarte multă literatură mică, de tip comercial. Poate și datorită faptului că, așa cum observă Acad. Simion într-un dialog cu fostul său prieten și coleg, Nichita Stănescu, editorul devine, în zilele noastre, o *instituție*. Desigur, o observație bună într-un context exorcizat de posibilitatea analizei consecințelor negative ale hiperindustrializării literaturii de buzunar, născută nu din viață, ci dintre bloguri, lipsită de *buildung*, răsuflată ca o postare. Într-o societate în care toată lumea e un autor, poate că nici editorului nu îi mai rămân multe minuni de făcut, decât să se prefacă în *influencer*. Oricum, Acad. Simion revizuieste tezele lui Millet cu o luciditate care îmi amintește de Llosa în *Civilizația spectacolului*, complet nefericit de reductibilitatea culturii la ideologia spectacolarului, dar

împăcat că recunoașterea acestui fenomen e, în felul său, o formă de autenticitate. Una obligatorie, așa spune.

„Eseistul dă o lungă listă de anomalii. Selectez câteva dintre ele: creșterea obscenă a producției românești, ca efect al permisivității morale de azi; existența mai multor roman-cieri decât cititori; moartea literară a limbilor și dominația englezei internaționale, care nu reprezintă decât „modul de a fi al insignifianței literare”; oralitatea devenită singurul model literar; desacralizarea literaturii; apoi, explozia cassandraismului, deprimismului, declinismului, în viața culturală și consolidarea ideii că ne-am instalat într-o epocă postculturală care se mai poate numi epoca globalizării culturale, epoca spectacolului, sprijinită, ideologic, de o teosofie laică etc.”

Sigur că nu vom mai avea Iliade, Odisei, Eneide. În locul lor, saga cinematografică s-a așezat tacit, și a acaparat gusturile celor care nu mai sunt doar un *public* educat, ci *audiențe* exersate. Deși nu o spune direct, nefericirea Academicianului Eugen Simion e aceeași cu a lui Walter Benjamin: în locul picturii și teatrului ca forme de artă auratice, avem dominația fotografiei și filmului ca specii de artă neauratice. Avem, așadar, postliteratură, ca formă a unei creații care nu mai exprimă contactul direct dintre creator și lumea sa, ci un decor neautentic, premeditat comercial, fără pretențiile unei stări de excepție din care se nașteau, altădată, capodopere. Numai că rețeta de a ieși din impas e mai simplă decât credem.

„Ce-i de făcut? Nimic. Totu-i pierdut. Postliteratura ne-a acaparat deja (filmul este instrumentul ei – de seducție și de degringoladă morală – cel mai răspândit și mai eficace), romanul autentic nu mai există sau, dacă mai există pe undeva (Millet citează 10-20 de titluri din secolul al XX-lea), el se pierde în acest ocean de narațiuni impure, prost scrise, pornografice nu numai prin sexismul lor nemărginit și amoralismul lor programatic, dar, înainte de orice, prin lipsa lor de talent.”

Pe de o parte, a revedea literatura ca o creație în limbă ar putea fi o cale de scăpare. Pe de altă parte, producția de

postliteratură e universalistă, ori nu orice experiență e calificabilă pentru a fi universalizată și, cu atât mai puțin, estetizabilă. Diagnosticul, mai simplu spus, e următorul: postliteratura are veleități artistice, dar nu are nicio capacitate estetică. Prin urmare, postliteratura nu e nimic altceva decât un indicator al capitalismului artistic, în stilul lui Gilles Lipovetsky, un marker de diagnostic al amurgului datoriei, viitorului artei înalte în dezvoltarea unei civilizații consumeriste, o formă de înnoire a globalismului care și-a găsit limba universală – engleza, și limbajul universal – postliteratura însăși. Millet e totuși nedrept. Chaucer, Fitzgerald, Austen, ba mai înainte, Shakespeare, toți au scris în engleza atât de rău famată astăzi, pentru insensibilitățile ei *business*. Aceasta ar fi, de fapt, singura problemă, *business*-ul cu literatura, în forme mai barbare decât cele intuite odinioară de Ion Vinea.

„Globalismul, criza economică, cultura Coca cola, imensa și indecenta confuzie de valori, industria mediatică agresivă și uniformizatoare și atâtea alte fenomene din societatea post-totalitară au reușit să ne facă, pe toți, dacă nu decliniști, măcar – cât de cât – deprimiști, sceptici, neliniștiți în ceea ce privește viitorul artei.”

Decliniști. Deprimiști. Deriviști. Suntem sclavii unei civilizații care consideră *progresul* numele ei cel mai bun și masca cea mai delicată pentru o serie de mutații care, de fapt, anunță *post-cultura* și *post-istoria*. În felul lor, și Millet, și Simion sunt profetici: „pandemia romanescă” este o boală a spiritului, iar această simplă înțelegere a lucrurilor ne arată că societatea contemporană s-a îmbolnăvit de abundență, de acumulare, de un randament livresc care are marea capacitate de a performa o industrie de carte și marele dezavantaj de a stinge o cultură de carte. Sigur că astăzi nu se mai citesc „operele fundamentale, ci biografiile vedetelor de cinema sau confesiunile fotbalistilor”. Dar asta nu e neapărat ceva dezastruos. N-am avut niciodată ceva împotriva marginalilor, ba dimpotrivă. Ceea ce e dezastruos e faptul că ne-am uitat manierele literare în a apropria intimitatea cuiva, viața cuiva, destinul cuiva. Această

biografie „la vedere”, ca un vlog de pe rețelele de socializare, strică. Pentru că nu mai ai nici efortul construcției proprii vieți ca o operă de artă, după idealul lui Oscar Wilde, nu mai ai nici prudența cititorului de a înainta, cu cea mai mare pudoare și cea mai exaltată curiozitate, în mintea și sufletul cuiva. E o literatură fără preludiu, fără așteptare, fără orizont narativ. E viață-reportaj, postare transformată în jurnal, cronologie de Facebook transformată în biografie. Or așa ceva nu este și nici nu are cum să fie, vreodată, literatură. Poate un document istoric, mai mult sau mai puțin comercial. Mai apoi, Millet constată că literatura aparține, astăzi, femeilor. Un punct de despărțire între autorul francez și academicianul român.

„Cele mai active sunt, s-a văzut, femeile. Romanul a devenit, în bună parte, o ocupație feminină, ca altădată mica gastronomie. Putem vorbi, atunci, de feminizarea romanului, ceea ce echivalează cu superficializarea romanului, zice Millet, cu o vădită notă misogină. Un fenomen, în același timp, de feminizare a studiului literaturii, adică a criticii literare. (...) Semn rău, după Millet, pentru că, atunci când apar aceste preotese ale neantului, nimic bun nu mai este de așteptat, în literatură... Și, pentru a convinge, citează câteva nume de succes comercial. Ele ar fi acaparat piața romanului, mai ales în lumea anglo-saxonă... (...) sesizează un fenomen real, observat și de alții, și anume prezența masivă a femeilor în romanul contemporan, în occidentul european și în Statele Unite. Dar ce-i rău, în acest fenomen, cu ce-ar putea amenința, femeile, romanul contemporan? Personal, n-aș fi atât de alarmat. Dimpotrivă, prezența femeilor în literatură a fost, de multe ori, benefică. Nu mai știu cine, un critic important, oricum, remarcă faptul că, dacă literatura franceză s-a bucurat de o mare notorietate în trecut, acest fapt se datorează în bună parte femeilor inteligente care, în afară de creația lor, au format și au întreținut multă vreme – până în primele decenii ale secolului al XX-lea – saloanele literare. În secolul moralistilor, femeile cultivau genul epistolar, în secolul al XIX-lea jurnalul intim, în secolul al XX-lea femeile intelectuale țin, în continuare, jurnale (dacă

trăiesc în regimuri politice represive) și, mai ales, eseuri. Uneori diarismul lor este o speță de eseistică inteligentă și nu cu necesitate sentimentală (vezi însemnările subiective ale Simonei de Beauvoir, pline de cruzime și deloc pudice)."

Aceasta este o atitudine pe care puțini intelectuali au învățat să o aibă: bunul simț, în sensul de spirit comun, prin care înțelegem că deși nu ne naștem egali din perspectiva facultăților trupului și ale minții, câtă vreme ne îndrumăm *ingeniumul* corect, vorba lui Descartes, toți avem o șansă la adevăr. Aceasta este, poate, expresia cea mai frumoasă și pură a egalității posibile dintre oameni, în sensul ei metafizic. Eugen Simion a fost și rămâne intelectualul care a prețuit femeile-autor nu din decența manierelor, ci din convingere. Și a înțeles, spre deosebire de alți intelectuali contemporani care au făcut granițe masculine pentru domenii care, constitutiv, reclamau principii moral feminine – precum etica grijii și empatia, în filosofie – un teren de lucru pentru scriitori și scriitoare, pentru că ceea ce l-a pasionat, pentru viitorul acestei culturi, a fost *instituția autorului*. O instituție lipsită de gen. Eugen Simion are un spirit progresist: acceptă prezența, uneori chiar mai reușită, a femeilor în politică, în cultură, în societate, fără a face din asta un domeniu de luptă pentru ascensiune unor forme de feminism radicale și, de la un punct, incomode sau ridicole, așa cum eu însămi am simțit-o în viața aceasta. Așadar, postliteratura nu este efectul antrenării genului feminin în producția literară. O cauză posibilă al acestui „infern” este oglinda nietzscheană a tezei metafizice „Dumnezeu a murit”. Adică, o desacralizare a literaturii. Tălmăcirea simioniană a filosofului care a scris genealogia valorilor morale *Dincolo de bine și de rău* e următoarea:

„Dumnezeu este mort iar pământul a fost redus la o fantasmă ecologico-turistică... Părerea lui Richard Millet, că scriitorul postliterar scrie într-o lume ea însăși desacralizată, are oarecare teme. Mulți cred că, odată cu umanisme, certitudinile, religia, istoria, civilizația, am pierdut și pe Dumnezeu. Nu Dumnezeu s-a retras, dar, din lume, ci omul l-a părăsit pe Dumnezeu și, prin el, a părăsit morală iubirii și a toleranței”

Dar așa cum omul l-a însingurat pe Dumnezeu, și scriitorul a părăsit literatura. A intrat în vria „literaturii de gară”, a scriiturii maraton, scurte, epistolare, fără mult miez, scrisă din citate stoarse din cărți citite pe jumătate, căci, nu-i așa, trăim în secolul vitezei: *fast-food*, *fast-love*, *fast-life*. Iată noile coordonate ale secolului nostru. Pe bună dreptate, Eugen Simion își amintește manifestul formalistului Todorov, „Literatura în primejdie”, care deplânge afectarea creației literare de scientism și solipsism. Pierderea cea mai mare a literaturii contemporane este existențialismul: esteții autentici au dispărut. Kierkegaard nu mai e posibil, pentru simplul fapt că toată această decadentă civilizațională nu mai angoasează pe nimeni. Postliteratura apare pentru că nu mai sunt posibile mirarea, nesațul, dorința, febra de euforie, teama de necunoscut, sentimentul de a fi bomf când nu ai cheful de a scrie, și microbul de a te simți trambulind, când te vizitează inspirația, după cum știu, de la o prietenă matură și mai exersată într-ale condeiului decât mine, că obișnuia să boscâne dragul Nichita, înainte de a apuca stiloul. Știința face totul asimilabil, digerabil, deconspirabil. Or chiar și pe Dumnezeu ai nevoie să îl cunoști, nu să îl deconspiri. Mai mult decât atât, „supa narativă” a postliteraturii e, de fapt, cartea de după film. Altădată, ecranizările erau note de subsol sublime la o literatură cu carne și oase, la „marele stil” al existenței noastre. E adevărat că Eugen Simion e mai prudent și mai echilibrat decât Millet. Faptul că postmodernitatea nu e reductibilă la postliteratură ne arată că încă mai avem șansa de a găsi, în parcul nostru uman, cum ar spune Sloterdijk, ceva care să umanizeze, adică să înalțe scriitura secolului nostru. Traversăm, cu alte cuvinte, pandemia „nuanțelor”, a amoralității, consumerismului. Nu mai avem roman, în sens clasic. Faptul că avem nostalgia lui arată că suntem recuperabili.

Câtă vreme avem un Cioran și un Eliade, dimensiunea sacrului care ne parvine din paginile lor poate tămădui oricând romanul postmodern, un roman postliterar care ne sugrumă cultura. Problema, în definitiv, e că nimeni nu îl poate restitui pe Dumnezeu lumii și nimeni nu poate reda

umanitate discursului câtă vreme literatura va fi un discurs despre orice, mai puțin „despre om”. Indirect, și Simion speră, mai timid decât Millet, pentru că destăinuie forme de pesimism diferite, la un nou umanism. El poate reapărea din reforma poeziei, care deși a devenit „minimalistă”, nu a dispărut. Trăim hegemonia ordinatorului, a tehnologiei, după cum o întrevădea și Heidegger, dar, vorba Academicianului Simion, chiar să nu poată „umanismul să țină sub control ordinatorul”? Ba bine că da, și asta nu ar fi decât întoarcerea la sensul gregar al tehnologiei, ca raționalitate instrumentală. O expresie mai tare decât aceasta este, ontologic și moral, rațiunea umană, pe care postliteratura a ambalat-o într-o narațiune în care sfârșește ca un „anti-erou”, epuizat și gol. Apocalipsa romanului, căci despre ea este vorba în această primă parte a *volumului VII* din *Fragmente critice*, este, pentru Millet, o „mixtură de roman polițist, de gnoză sociologică și de psihologism de magazin feminin”. Pentru Simion, demonii literaturii arată altfel: ei au chipul „societății spectacolului și al postliteraturii în care numai eleganța ironică ne mai poate ține spiritul critic treaz”. De altfel, rețeta lui Simion e foarte simplă. Așa cum postiluminism, singura șansă de a restaura rațiunea în exercițiul justei măsuri era critica – *Aufklärung*ul kantian nu e nimic altceva decât era criticismului asumat – și în privința postliteraturii, singurul semn de trezire la realitate, de revenire din boala stilului comercial și criza formelor fără fond este critica literară. Despre ea, ca model al unui nou contract social între autori și cititori este vorba în paginile următoare. E un spațiu democratic, reflexiv, rațional, polemic, așadar, o lume în care toți se nasc cu șanse egale și devin diferiți prin dreptul la creație, concept, construcție.

Prima lecție a criticii literare este libertatea. Sensul criticii este alteritatea, prin urmare, ai nevoie de a scrie din libertate și de a fi receptat din libertate. „Dialogul e posibil numai între oameni liberi”, îi amintește Eugen Simion lui Nichita Stănescu, care se întreba de ce prietenul său de o viață a avut slăbiciuni aparte pentru critica literară? Simion explică, iar aceasta este, după gustul meu, bucată cea mai

sublimă din dialogul celor doi, întins pe câteva zeci de pagini, ca o cronică de viață, în această carte:

„Cu alte cuvinte, Nichita Stănescu, mă întrebi ceea ce gândeam eu să te întreb: care sunt acele motive care m-au determinat și te-au determinat să devenim autori?! Aproape că nu-ți pot răspunde, n-am o explicație care să fie, pentru mine, convingătoare. Nu știu cum mi-a apărut gândul de a face critică literară. Mi-a apărut, însă, devreme, plăcerea pentru literatură, pentru acest fapt atât de ciudat, cu un loc atât de aparte în viața unor tineri. Plăcerea criticii cred că mi-a venit din plăcerea lecturii și din plăcerea de a medita asupra lecturii. Am gândit că lectura nu trebuie să se piardă și că lectura trebuie prelungită și prelungirea se cheamă meditație în marginea cărții. Iar meditația în marginea cărții se cheamă critică literară.”

Așadar, a doua condiție a criticii literare este exercițiul meditativ. Simion e cartezian, în sensul cel mai bun al termenului. Critica e meditație, e revenire, e contemplare urmată de deconstrucție și creație. Pentru Stănescu, Malraux avea dreptate: cultura naște cultură. Creația naște creație. Criticul e un autor. Simion completează însă: „critica e o literatură de idei”. Personajele criticului sunt „ideile”, ființe mai abstracte, mai capricioase, ba chiar mai imaginative.

De aceea, a treia condiție a modelului criticii literare ca revenire din postliteratură este asumarea condiției demiurgice, creatoare. Criticul nu e corespondent de război, nici reporter. E un autor cu drepturi depline, cu un pașaport către demnitatea și libertatea unei forme de cultură căreia nimeni, niciodată, nu îi poate aduce atingere.

Ce urmează în paginile acestei cărți este expresia unui contract social între autori și autoare, dispuși ca într-o biserică, de o parte și de alta a modelului criticist. Fragmentele critice au o zodie masculină, din care scrierile dedicate lui Sorescu au o expresivitate sentimentală și provocatoare (deși autorul evita, de regulă, intimitățile, după cum amintește Eugen Simion); urmează bucolismul serafic al „răului Fănuș Neagu” – poate cel mai bun arbitru literar al stângii ultimilor ani – asociată „buneicuvințe din codul moral de esență

„fărănească”, alura boticelliană a lui Brumaru, amintirea *Înțeleptului de la ora de ceai*, Vișiniecul care nu a fugit niciodată de banalitățile vieții și mulți alți poeți sau scriitori incomozi. De partea cealaltă stă „poezia la feminin”: vestalele marilor „singurătăți citadine”. Angela Marinescu, Ioana Ieronim – când aproape de Blaga, când în marginea stilului poeziei metalingvistice întrevăzută de Stănescu, Daniela Crăsnaru, în credința ei panteistă că „totul lucrează pentru noi”, sau Nora Iuga, atât de liberă, cu un supra-realism „domesticit” și cu un microb de voiajor în viețile altora, prin care călca „notând tot ce vede ca un turist”. Lor le urmează promoția anilor 1990, mai apoi, autorii „romanului oniric” și „Plăcerile dialogului”, de care se leagă rădăcinile unui proiect drag Academicianului Simion, *Caiete critice*.

*

Când scrisorile deschise devin postliteratură

Am păstrat câteva rânduri din această prefață pentru partea finală a volumului, dintr-o slăbiciune personală și nevinovată. Cuprinde, printre altele, un schimb de scrisori deschise, inițiate de Nicolae Manolescu și duse de Eugen Simion în zona proiectului unei morale a intelectualului care nu ar trebui să facă din viața lui publică un capital de vanitate. Obiectul disputei a fost unul simplu – numărul mic de scriitori din Academia Română. Sigur că e vorba de o aritmetică cinică, ale cărei reguli nu le face nici Nicolae Manolescu, nici Eugen Simion, fiecare dintre dâșii titani ai literaturii noastre, cu pasiuni și preferințe foarte diferite. Totuși, unul dintre răspunsurile lui Eugen Simion comportă ceva sapiențial, ceva ce mie îmi sugerează un răspuns la problema postliteraturii: există o paradă de publicitate a „elitelor”, contaminate de propaganda politică; intelectuali care fac lobby pentru o aripă sau alta a spectrului politic, dar nu printr-un argument reformator sau o construcție ideologică, de tip cultural, care ar face dreapta sau stânga

mai ofertante, ci printr-o dorință nestăvilită de a scoate ce e mai intim pe masă, de a chema întreg poporul într-un colț de sufragerie, de a face vizite nepoftite în viața cuiva. Această scriitură cu bocancii în sufletul unui om ține de moda scrisorilor deschise. E periculoasă nu pentru că e publică, atenție, ci pentru că refuză dialogul prealabil, uman, creștin, față către față.

„M-am mirat, trebuie să vă spun, de calea pe care ați ales-o pentru a-mi comunica opiniile dvs. despre mine și despre responsabilitățile mele academice, dar mirarea mi-a trecut repede, după ce am văzut despre ce este vorba. Era mult mai simplu să treceți pe la sediul Academiei Române, aflat la o sută de metri de Uniunea Scriitorilor, sau să-mi dați un telefon pentru a-mi transmite, nemijlocit, nedumeririle și regretele dvs. în privința situației de la Secția de Filologie-Literatură din care, cu onoare, faceți parte. Cum acest fapt nu s-a întâmplat, în ultimii șase ani, ați ales, observ, o formulă publicistică spectaculoasă și, mă iertați, vizibil electorală.”

Și tocmai de aceea, nu conținutul sau interlocutorii acestor polemici sunt elementele relevante aici, ci particularitatea unei maniere, a lui Eugen Simion, de a răspunde ca omul lipsit de partid, ca un intelectual liber. Viața unui academician vine cu povara excelenței, a lucidității consecvente, a ritmului de lucru performant și nederanjat de niciuna dintre luminile și umbrele cotidianului. Tot timpul mi-am închipuit că scrisorile deschise sunt forma unui duel cavaleresc, ultima confruntare după ce medieri succesive și-au găsit eșecul. Iar prin felul în care răspunde tuturor polemicilor (ne)cordiale, Eugen Simion forțează interlocutorul la un cavalerism care ține de morala unui erou anterior: a omului care, dincolo de titlurile lui academice, de viața lui profesională, de anii lui de glorie, are curajul și, într-un fel, apetitul de a se uita în ochii celui alt, ca la un egal, și de a întreba: „unde și când ne-am greșit ultima dată”? Asta înseamnă, de fapt, să fugi de scandal, să ocolești senzaționalul, adică spectacularul care ne-a golit viețile și ne-a dat de-a dura literatura. Sunt foarte mulți aceia care fac din apusul vieții lor un spectacol, când ar trebui să fie o operă de

artă. De pericolul acestei kitschizări existențiale, Eugen Simion a stat, tot timpul, departe. „Îmbătrânim prost și trist, nene Iancule...”. E felul domniei sale de a înțelege că atunci când scandalul ia locul existenței, vârsta se desparte de senectute, de înțelepciune, și îmbrățișează ridicolul unor vanități rănite și, de la un punct, iraționale. Poate că cea mai barbară speță de acest gen aparține poveștii „instigării la crimă”, la Academia Română, de către Nicolae Breban, cu privire la doi dintre cei care se recomandă astăzi ca fiind parte din elita țării. Aș spune, mai sincer și mai precis, din „elita de la Neptun”, un fenomen radiografiat cu o luciditate exemplară de regretatul Radu Călin Cristea, în antologia dedicată *Împăratului cu șapcă*. Ei bine, că Nicolae Breban ar fi strigat de la pupitrele Academiei Române că cei doi ar merita împușcați e cel puțin o poveste caraghioasă, dacă nu chiar o scenă dintr-un roman polițist nescris încă, după vorba scriitorului. Personajul central, în această istorie cu mult păienjenis editorial, cu acuze multiple și micronarațiuni – mai mult sau mai puțin folclorice – care mai leagă câte un elitist de câte un adulter sau câte o afacere – este însă postliteratură. Adică, barbaria scrisorilor deschise, tăvălugul mediatic, isteria epistolară a oamenilor care, până nu deunăzi, stăteau atârnați peste balustrada de la una dintre lojele parlamentului, strigând să nu le fie suspendat, după mecanisme democratice, Împăratul. Mîtizându-și inocența și sublimându-și calitatea fictivă și convenabilă de victime, cei doi elitiști – să le spunem așa, pentru că, uneori, atitudinea asta le-a fost mai curând un job decât o vocație dezinteresată – au descins aparatul mediatic peste Academie, peste scriitori și intelectuali cu ștate vechi – și, deși îi doare, pe noi nu ne costă nimic ca să o spunem, cu o reputație construită natural, meritoriu și neforțat, peste toți aceia care erau, pentru ei, incozi. Incozi, pentru că erau autori, în vreme ce elita dreptei de la guvernare era, cel mult, o gașcă de hermeneuți, pentru că erau scriitori, cu operă bine definită, în vreme ce portavocile ideologiei născută din gura lupilor de mare erau, cel mult, autori de eseuri fără operă filosofică. Rațiunea publică a arbitrat corect meciul, iar

dosarul poate fi clasat după formula „Breban vs. Restul”. Pentru că istoria nu îi reține pe aceia care au încercat să își găsească un loc în ea prin *fake news* sau postliteratură. Drept dovadă, marea capcană din spatele acestei dezbatere:

„Este de mirare, pentru mine, să constat că 90 de gazetari, scriitori, oameni politici (...) au putut crede cu atâta ușurință, fără a verifica dacă ceea ce se colportează este adevărat sau dacă este doar o închipuire pusă într-o etopee publicistică...”

Închei prin a spune că ceea ce lipsește publicului sedus de retorica elitismului cu *pedigree* de Păltiniș, dar evoluție de Neptun, e tocmai ceea ce face obiectul acestei cărți: privirea critică drept condiția obligatorie a oricărei locuiri în această lume. Ocolirea adevărilor prefabricate. Deconstrucția urmată de reconstrucție. Toți cei care mai cred că morala „apelului către lichele” nu-și are așezarea tocmai în ceea ce repudiază, și anume un lichelism care a colonizat cultura postdecembristă în 30 de ani de democrație șchiopătândă, sunt oameni care, după diagnosticul kantian, nu au atins vârsta majoratului. Adică, nu gândesc pentru ei, de unii singuri, independent. Sunt cei care stau la umbra elitelor care știu, mai bine decât ei, să dea rețete pentru fericire, decență și viață bună. Adevărul e că au un curaj al lor. Dar e un curaj care nu are nimic de a face cu *parrhesiasm*ul, ci cu cinismul modern, răsturnat, abject, al celor care strigă „hoțul” după toți aceia cărora le-au furat, de fapt, liniștea.

Cartea Academicianului Eugen Simion, ca de altfel oricare alt volum al *Fragmentelor critice*, are o singură morală: învățați să fiți majori, adică să gândiți pentru voi. Ce recompensă vitală mai bună decât independența gândirii și a vieții, ce cale mai bună de a face din postliteratură saga unor narațiuni umflate de editori pentru care literatura e *business*, nu viață? Aceasta e, fără îndoială, cea mai mare mântuire pe care ți-o poate provoca modelul vital din spatele criticii literare: decența gândirii lucide și discriminatorii, a rațiunii educate și creatoare. Cât despre mania scrisorilor deschise, transformate într-o cruciadă de persecuție politică, am de spus un singur lucru: în orice meci de proveniență folclorică

de acest tip au încercat unii să îl agațe pe Eugen Simion, simulând discuția de la egal la egal, de la intelectual la intelectual, niciodată nu a fost vorba de vreo egalitate. Pentru simplul fapt că, dincolo de a fi fost cel mai bun avocat al său – așa cum orice intelectual adevărat este pentru sine, când trăiește onest și lucid – Eugen Simion a avut întotdeauna o conștiință curată și niciodată nu a fost un atacator. Pentru el, marile lupte au fost acelea ale ideilor, are au *arriergarda* și *avangarda* lor. Ceva ce nu înveți când trăiești preponderent din scrisori deschise și ajungi să vezi că, adunate, sunt mai numeroase decât paginile de literatură pe care ai apucat să le scrii în viața asta.

Oana Camelia ȘERBAN

I.

POSTLITERATURA

Postliteratura

Nu știu dacă Richard Millet – scriitor și eseist reputat, unul dintre profeții care anunță, de mult timp, agonia literaturii –, nu știu, zic, dacă el sau altcineva a inventat termenul de *postliteratură*, dar, în mod sigur, el este acum în Franța, cel mai aprig judecător al acestui concept. Conceptul este, în fapt, un fenomen atât de răspândit încât cuprinde, după eseistul citat, toată literatura occidentală și, la drept vorbind, literatura universală în totalitate. Am intrat, dar, toți, *globaliști* sau *altermondialiști*, *moderni* sau *antimoderni*, *solipsiști* și *decliniști* în era postliteraturii. Într-o carte anterioară (*Désenchantement de la littérature*, 2001), el anunța, deja, acest coșmar (coșmarul agoniei literaturii), iar acum (*L'Enfer du roman. Réflexions sur la postlittérature*, Gallimard, 2010) revine și analizează în 555 de fragmente procesul ineluctabil al degradării literaturii. „O experiență a infernului”, scrie el, o agonie fără glorie și, în mod sigur, o moarte anunțată... Ea poartă numele generic de *postliteratură*, ceea ce înseamnă, înainte de orice, o expresie a *globalismului anglofon* și a *moralismului postetic american* într-o lume devastată de tehnologia mediatică. *Postliteratura* ar începe, în fapt, cu decăderea romanului, iar primul semn este degradarea limbii. „Ignorarea limbii – în calitate de gaj al autenticității – scrie Richard Millet – iată elementul esențial al postliteraturii”.

Nu-i, desigur, unicul simptom al acestei maladii care începe cu estetica romanului și se încheie cu morala scriitorului *postliterar*. Eseistul dă o lungă listă de anomalii. Selectez câteva dintre ele: *creșterea obscenă a producției românești ca efect al permisivității morale de azi; existența mai multor romancieri decât cititori; moartea literară a limbilor naționale și dominația englezei internaționale*, care nu reprezintă decât

„modul de a fi al insignifiantei literare”; *oralitatea devenită singurul model literar; desacralizarea literaturii*; apoi: *explozia casandrismului, deprimismului, declinismului în viața culturală și consolidarea ideii că ne-am instalat într-o epocă postculturală care se mai poate numi epoca globalizării culturale, epoca spectacolului sprijinită ideologic de o teosofie laică etc.*

N-am notat, până aici, decât câteva reflecții din primele 25 de pagini ale acestei cărți impresionistice, bine scrise, într-un stil care-mi amintește de Cioran: o negație, de putem spune așa, inspirată, cu o ironie care speculează, la rândul ei, virtuțile retorice ale casandrismului, deprimismului, declinismului etc... Millet face, în realitate, nu o analiză a romanului contemporan, ci un pamflet care se îndreaptă, în esență, împotriva romanului de tip consumist american. De aici ar porni tot răul, în romanul european și, în genere, în literatura de azi. El a stricat regulile, începând cu stricarea limbii literare și încheind cu amoralismul (permisismul) lui programatic, exacerbat și cinic. Restul (răul estetic, răul absolut) a venit de la sine. Odată deschisă, cutia Pandorii nu mai poate fi controlată. Istoria romanului s-a încheiat odată cu *Ulyse*, zice Richard Millet, reluând o idee a lui Borges, care sugerase, acest dezastru încă din 1957. Perpetuarea lui nu-i decât o afacere estetică nulă (cel mult, prin excepție, n-ar fi vorba decât de o mediocritate mimetică), iar, din punct de vedere comercial, rentabilă. Pe scurt, literatura a intrat în „epoca epilogului”, cum zice Steiner, sau în epoca „prostituției mediatice”, cum scrie Richard Millet, comentându-l.

Ce-i de făcut? Nimic. Totu-i pierdut. *Postliteratura* ne-a acaparat deja (filmul este instrumentul ei – de seducție și de degringoladă morală – cel mai răspândit și mai eficace), romanul autentic nu mai există sau, dacă mai există pe undeva (Millet citează 10-20 de titluri din secolul al XX-lea), el se pierde în acest ocean de narațiuni impure, prost scrise, pornografice nu numai prin sexismul lor nemărginit și amoralismul lor programatic, dar, înainte de orice, prin lipsa lor de talent. Și talentul, spune el, începe cu limba care și-a pierdut frumusețea, muzicalitatea, exemplaritatea, substanța. A devenit o slujnică netrebnică în mâna unor indivizi

(postscriitorii) care profită de ea... *Limba postliterară*, conchide eseistul, este o oroare, o crimă abominabilă în lanț, un apocalism într-o civilizație a imaginii...

*

Conchide este un fel de a spune, pentru că Richard Millet nu se oprește aici. Continuă să strângă probe împotriva romanului contemporan și, implicit, împotriva postliteraturii pe care, se observă cu fiecare propoziție, o detestă sincer așa cum un spirit mistic detestă pe diavol. Ce-i interesant, când citești acest voluminos dosar penal, este că autorul are și nu are dreptate. Și chiar când, în mod vizibil, nu are dreptate, ceva, ceva ne rămâne în minte din discursul lui negaționist. Discursul unui spirit format la școala romanului tradițional, supărat, azi, că romanul francez nu mai înseamnă mai nimic și că *postliteratura* anulează valorile estetice în care el crede. În primul rând limba, elementul esențial al literaturii. Deși îl iubește pe Stendhal, la fel ca pe Balzac și Flaubert, profetul *postliteraturii* nu-i încântat de ideea că, de dragul autenticității, limbajul operei trebuie să accepte chiar și greșelile de exprimare. Nu spune direct, dar cam așa se înțelege din discursul lui panicat, nihilist, profetic. Nu acceptă, în mod cert, „spontaneismul ludico-social al postliteraturii”. Este suspicios și când este vorba de „serialismul” în literatură și, din acest punct de vedere, deși se arată politicos cu Beckett, este necruțător cu copiii lui nelegitimi (citește: imitatorii, stricătorii de limbă)...; care sunt aceștia, nu spune. În genere, pamfletarul din *L'Enfer du roman* nu aduce probe, lucrează cu generalități și aluzii. Este, pot spune, un maestru al aluziilor, ceea ce, în critica și teoria literară, nu-i o calitate. Atunci când hermeneutul abuzează de această tehnică este chiar un defect. Prea multe aluzii plictisesc la lectură, ca și repetițiile, excesul în demonstrație. De acest păcat nu se ferește, observ, acest eseist inteligent, spumos, îndrăgostit de limba lui (ceea ce este admirabil) și speriat, ultragiât, exasperat de expansiunea limbii engleze și, cum am precizat deja, de *Noua Ordine* americană bazată pe consumism și pe *moralismul postetic*...

Un spirit vehement tradiționalist, un antimodern intratabil, un nostalgic ieșit din timp, ostil din principiu față de *spiritul veacului?*... Dacă aceasta ar fi unica ecuație intelectuală a lui Richard Millet, ar fi simplu, iar reflecțiile lui din *L'Enfer du roman* n-ar merita atâtea discuții. În fond, lumea-i plină, azi, de *decliniști*, *deprimiști*, *casandriști*, în vestul și în estul european. Globalismul, criza economică, cultura Coca-cola, imensa și indecenta confuzie de valori, industria mediatică agresivă și uniformizatoare și atâtea alte fenomene din societatea post-totalitară au reușit să ne facă, pe toți, dacă nu *decliniști*, măcar – cât de cât – *deprimiști*, sceptici, neliniștiți în ceea ce privește viitorul artei. Până aici sunt pe aceeași undă cu Richard Millet, îngrozit și furios că limba lui („cette merveille”, cum le place francezilor tradiționaliști să zică) a pierdut și pierde mereu teren în fața englezei (nu engleza tradițională, precizează el, ci engleza-americană – „la langue de mort” impusă de romanul anglo-saxon). El vine, cum mărturisește, „din profunzimile limbii”, și este disperat când observă că romanul contemporan nu mai folosește *perfectul simplu* (cu excepția romanului polițist) și că marii stilști europeni au dispărut. Ultimii pe care îi citează sunt Claude Simon și Thomas Bernhard... Referința la Claude Simon este surprinzătoare, ținând seama de faptul că autorul romanului *La Route de Flandre* este, într-adevăr, un *stilist*, dar unul care pune în dificultate pe cititorul format la școala lui Stendhal sau Balzac... Stilul lui este o sumă de paranteze în paranteze, o rețea încărcată de detalii care se caută și se pierd într-o încercare disperată de a prinde fantasmеle unui trecut obsesiv și obscur...

Această meticulozitate place lui Millet; nu-i place, în schimb, libertatea pe care și-o ia, față de gramatică, un alt reprezentant al *noului roman*: Marguerite Duras. Când reproduce ideile ei despre *l'écriture du non-écrit*, indignarea lui crește, iar tonul devine amenințător, când citește urmarea. E scandalizat de ce citește: „o scriitură scurtă, fără gramatică, o scriitură de cuvinte singure; cuvinte fără o gramatică de susținere; rătăcite”... Eseistul vede, aici, o blasfemie, o ambiguitate inacceptabilă („l'ambiguïté durrassienne”), o

artă poetică aberantă și înjositoare (bazată pe oralitate) și, edificat și pe veci supărat, decide că-i vorba de „scriitura nevertebrată a epigonilor lui Céline și Duras și de noua limbă a postliteraturii”. Și, când scrie aceste rânduri, Millet simte suflul neantului. Neantul care a ajuns, deja, în Franța și a acaparat partea ei cea mai bună și a paralizat orgoliul ei cel mai de preț: literatura. Scriitorului nu-i rămâne decât să plece în exil. Un exil, înainte de toate, lingvistic, departe de „doxa postmodernă, internaționalistă, globalizantă, totalitară”... O singurătate, dar, absolută, un exil pe viață, dacă n-am ști că, după vorba lui Valéry, creatorul nu este niciodată singur, este totdeauna singur cu el însuși, iar în exil este, mereu, urmat de cineva, și anume de eul său profund. Așadar, Richard Millet, în exil lingvistic, poate rămâne departe de doxa postmodernă și de toate ispitele postliteraturii, dar nu se poate despărți, cum ar dori, de fantasmеle care-l bântuie.

Așa că aventura continuă. Aventura unui refuz și aventura mentală a unei iubiri pierdute. Refuzul cuprinde, s-a marcat, romanul contemporan aproape în totalitate, adică teme, stilul, limbajul, morala, estetica, servituțile sale americane, disprețul lui pentru limbă și trădările lui față de tradiție. Vin, apoi, compromisurile, idila cu ordinatorul (literatura virtuală), cedările romanului față de atotputernica și obscena televiziune – marea vrăjitoare malefică – și, nu în ultimul rând, proliferarea monstruoasă a romanului, dezvoltarea în progresie geometrică și „feminizarea” lui, în sensul că romanul pare a fi scris azi, cu preponderență, de femei. Ceea ce, după acest prooroc inconsolabil, ar reprezenta o mare decădere a genului. El se bizuie, aici, pe Nietzsche, care, iritat de ideea de utilitate a culturii, spune că „o cultură generalizată se transformă în ură împotriva adevăratei culturi”. Totul este, așadar, pierdut, chiar și atunci – sau, poate, tocmai atunci – când piața literară este sufocată de o mare cantitate de produse literare. Faimoasa oglindă ce se plimbă deasupra drumului s-a ciobit de tot, nu mai reflectă decât inconsistentul, pornograficul, superficialul, pe scurt, inesențialul din afară și convenționalul dinăuntrul omului

care scrie... Ce așteaptă, romanul, și ce poate să ne așteapte pe noi, cititorii lui, în epoca *postistorică, postindustrială, postmodernă și postpostmodernă, postumanistă, globalizantă, cosumistă, epoca moralismului postetic american și a Noii Ordini mondiale*, pe scurt: *epoca post-culturii?* Richard Millet nu are niciun dubiu: nu ne așteaptă nimic altceva decât experiența infernului, coșmarul, apocalipsul, într-un cuvânt: neantul. Cel mult o lungă și ireversibilă agonie în preajma neantului. O ceremonie care, după opinia sa, nu are nimic fastuos și nu promite nici măcar o retragere onorabilă.

*

Și încă n-am spus totul despre ideile lui Richard Millet despre roman, n-am ajuns la capătul acestei viziuni negre. Pamfletul continuă, ca un bulgăr de zăpadă, pe un plan înclinat într-o lume a spiritului care seamănă din ce în ce mai mult în imaginația eseistului cu o utopie a haosului și imoralismului. Încerc să pun oarecare ordine în această avalanșă de negativități, unele – repet – îndreptățite, altele injuste, paroxistice, sugerând un grav complex. Dar să nu uităm că și complexele fac parte din literatură, așa că merită să vorbim și despre ele. Așadar:

1. Primul element care agită spiritele, în acest infern al literaturii, este după Richard Millet „pandemia romanescă”, ceea ce vrea să spună că se scrie, azi, mult și se publică enorm de multe romane. Ceea ce este adevărat și paradoxal, într-o epocă în care toată lumea se plânge că se citește din ce în ce mai puțin, iar, când se citește, nu se citește, totdeauna, ceea ce trebuie (operele fundamentale, ci biografiile vedetelor de cinema sau confesiunile fotbaliștilor). Cum se poate explica, acest paradox al literaturii? Natura paradoxului cere, însă, ca ea să rămână ca atare, să nu fie explicată până la capăt... Cele mai active sunt, s-a văzut, femeile. Romanul a devenit, în bună parte, o ocupație feminină, ca altădată mica gastronomie. Putem vorbi, atunci, de feminizarea romanului, ceea ce echivalează cu superficializarea romanului, zice

Millet, cu o vădită notă misogină. Un fenomen, în același timp, de feminizare a studiului literaturii, adică a criticii literare. Cu alte vorbe, femeile au luat cârma romanului și tot ele populează barca criticii literare. Ajungând la limita răbdării, eseistul se dezlănțuie: în interiorul acestei pandemii intelectuale s-a instalat „o Șeherezadă monstruoasă și diversă, universală și imperceptibilă”, care se pregătește să îngroape literatura în sentimentalismul ei postliterar. Semn rău, după Millet, pentru că, atunci când apar aceste preotese ale neantului, nimic bun nu mai este de așteptat în literatură... Și, pentru a convinge, citează câteva nume de succes comercial. Ele ar fi acaparat piața romanului, mai ales în lumea anglo-saxonă...

Ce-am putea răspunde? Mai întâi, faptul că Richard Millet sesizează un fenomen real, observat și de alții, și anume prezența masivă a femeilor în romanul contemporan în occidentul european și în Statele Unite. Dar ce-i rău, în acest fenomen, cu ce-ar putea amenința femeile romanul contemporan? Personal, n-aș fi atât de alarmat. Dimpotrivă, prezența femeilor în literatură a fost, de multe ori, benefică. Nu mai știu cine, un critic important, oricum, remarca faptul că, dacă literatura franceză s-a bucurat de o mare notorietate, în trecut, acest fapt se datorează în bună parte femeilor inteligente care, în afară de creația lor, au format și au întreținut multă vreme – până în primele decenii ale secolului al XX-lea – saloanele literare. În secolul moralistilor, femeile cultivau genul epistolar, în secolul al XIX-lea jurnalul intim, în secolul al XX-lea femeile intelectuale țin, în continuare, jurnale (dacă trăiesc în regimuri politice represive) și, mai ales, eseuri. Uneori diarismul lor este o speță de eseistică inteligentă și nu cu necesitate sentimentală (vezi însemnările subiective ale Simonei de Beauvoir, pline de cruzime și deloc pudice). Diarismul cedează locul romanului, în acest scenariu feminin, în primele decenii ale secolului al XXI-lea. Femeia romancier a devenit un personaj public și nu cred să fie o simplă modă, cum crede Millet și cum cred, în fapt, mulți critici literari. Dacă este un fenomen real, el corespunde unei schimbări în structura societății contemporane și, evident, în evoluția mentalităților...

E limpede, Scherezada postmodernă nu mai vrea să stea la cratiță sau să spele scutece, ea vrea să pătrundă în știință și în creația artistică, chiar în politică (o profesiune, până nu de mult, exclusiv masculină) și, trebuie să spunem, că reușește de multe ori. Și, cum știința cere timp și pregătire lungă, iar politica o concurență crâncenă, literatura este mai accesibilă. Așa se explică prezența acestui contingent feminin în literatura contemporană, o prezență care, după Millet, accelerează dezastrul postliterar... Judecată, evident, simplistă! O discriminare ce nu poate fi acceptată. Problema reală nu este dacă romanul de azi este scris de bărbați sau de femei, ci valoarea lui estetică, ceea ce vrea să spună: substanța lui, puterea lui de cuprindere și capacitatea lui expresivă. Restul este pură speculație.

Există, apoi, mă întreb, „o pandemie romanescă”? Există, fenomenul este real și, de când literatura se poate face și pe internet (literatura virtuală), fenomenul ia proporție. Încă o dată: ce-i de făcut? Nimic, în afară de faptul că instituția criticii literare trebuie să-și facă mai bine și mai repede datoria de a selecta, înainte de a veni selecția naturală a timpului (legea mutației valorilor estetice). Rezumând, *pandemia romanescă* și, în genere, *pandemia literară* există și, deocamdată, nu avem mijloace s-o eradicăm. De altfel, nici nu văd cum am putea. Se va stinge, probabil, de la sine, cândva, cum se întâmplă cu epidemiile de gripă sau scarlatină. Atunci când literatura comercială, consumistă, „literatura de gară” nu va mai avea cititori s-o cumpere și, fatal, nici editori s-o tipărească, nemaifiind sigure câștigurile...

2. Alt semn în acest *Infern al romanului* ar fi faptul că se scrie, azi, cum se vorbește – „sub un cer gol, în socializarea culpabilizantă a spațiului literar”, zice eseistul. Cu alte cuvinte, dovada desacralizării literaturii. *Dumnezeu este mort iar pământul a fost redus la o fantasmă ecologico-turistică...* Părerea lui Richard Millet, că scriitorul *postliterar* scrie într-o lume ea însăși desacralizată, are oarecare teme. Mulți cred că, odată cu umanismele, certitudinile, religia, istoria, civilizația, am pierdut și pe Dumnezeu. Nu Dumnezeu s-a retras, dar, din lume, ci omul l-a părăsit pe Dumnezeu și,

prin el, a părăsit morala iubirii și a toleranței. Am intrat demult, zice Steiner, într-o „epocă a epilogului”, bâjbâim în ceața unui timp „de l'après culture”... *Postliteratura* ar fi tocmai fructul acestei agonii prelungite. Până și natura a dispărut din literatură, se plânge Millet, natura – cu miturile ei, și omul – cu miturile sale. Toate s-au dus, totul s-a împuținat și s-a golit de semnificații, au rămas, doar ici-colo, *peisaje* izolate și a apărut un romancier (*romancierul postliterar*) care nu face decât să scrie, la infinit, același scenariu hollywoodian, mistificator și strălucitor...

Nu exagerează, oare, denunțatorul acestui teribil *Infern al romanului*? În mod evident, îngroașă lucrurile, acumulează nuanțele răului universal, vede, în genere, lumea literară prin mizeriile ei și judecă romanul contemporan ca și când eseistul ar fi ajuns la judecata de apoi iar în fața lui s-ar perinda, venite din profunzimile timpului, toate păcatele spiritului și toți cei care au păcătuit, înjosind astfel un gen literar. Un gen care, cu un secol în urmă, oferea cititorului un model de existență. Dar, cum am semnalat deja, nu de puține ori el pune degetul pe rănile romanului de azi și spune ceea ce trebuie. Faptul, de pildă, că romanul și-a pierdut modelele și a eliminat personajele memorabile sau că romanul cultivă cu insistență, în ultimele decenii, un sentiment stăruitor de sfârșit de civilizație, de ieșire din lume, de inutilitate a valorilor morale... Romanul, mai zice el cu îndreptățire, nu face decât să întrețină „un cult al suprafeței” și să recomande dimensiunea orizontalității, nu a verticalității (a spiritului și a individualității)...

Are, din nou, dreptate. Și nu-i singurul, dintre scriitorii și teoreticienii de azi, ai literaturii, care se plânge de declinul (sau *declinismul*) romanului contemporan. L-aș cita, aici, pe Tzvetan Todorov, unul dintre reprezentanții *școlii formaliste*, cel care i-a tradus în limba franceză pe formalistii ruși și, alături de R. Barthes, Gerard Genette și alții, a susținut tezele structuralismului. Cu câțiva timp în urmă a publicat un mic eseu (*Literatura în primejdie*) prin care, alarmat, semnalează faptul că literatura și școala (mai exact, *literatura prin școală*) și-au pierdut busola, s-au formalizat, s-au însingurat și și-au